

Field : Sport Sciences, Cultural Studies

Type : Review Article

Received: 08.04.2018 - *Accepted*: 04.06.2018

İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili:“Okçuluk”*

Mehmet Alparslan KÜÇÜK

Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü,
Ankara, TÜRKİYE

E-Posta: makucuk@gazi.edu.tr

Öz

“Ok ve yay ile yapılan spor” olarak tanımlanan okçuluk, göçebe ve savaşçı bir yapıya sahip kültürlerde, *avcılık, beslenme ve savaş sanatı* olarak önemli bir paya sahip olmuştur. Dolayısıyla okçuluğu bir *yaşam biçimi* olarak benimseyen ve “Okçu Milletler” olarak betimlenen Türkler, kendilerine “Bozok” ve “Üçok” gibi ok ile ilişkili isimler vermişlerdir. Onlar; ok ile yayı, adalet ve hâkimiyet sembolü kabul etmiş, hatta “yayı hakanlık, oku da hakana bağlılık” şeklinde anlamlandırmışlardır. Zaten Türklerin, doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın her alanında ok-yay kullandıkları ve ok kullanabilmenin, alplik/yiğitlik sembolü saydıkları ifade edilmektedir. Bununla birlikte onların, güçlerini ispatlama yolu olarak “ok atma yarışı” düzenledikleri de bilinmektedir. Ayrıca İslâm öncesinde yeminlerin de bir davet/çağrı aracı olan ok-yay üzerine yapılması, ok ve okçuluğa yüklenen dinî boyutun ve önemin açık bir göstergesini oluşturmaktadır. İslâm’ın kabulünden sonra ise okçuluğun, dinî bir motif, meziyet/erdem şeklinde tasavvuru ön plâna çıkmaya başlamıştır. Bu tasavvurda; Hz. Muhammed’in hadislerinin etkisi görülmektedir. “Bir ok sayesinde üç kişi cennete girer; oku yapan, sunan ve atan... Ok atmaya öğrenen sonra da (sebepsiz yere) terk eden kişi bizden değildir” şeklindeki hadisler, bu örneklerden sadece birkaç tanesidir. Hatta Hz. Muhammed’in, okçuluğu, bir babanın evladına öğretme yükümlüğünde olduğunu belirttiği rivayet edilmektedir. Böylece okçuluk, Türklerde bir “sünnet” algısı oluşturmuş ve “ruhsal/tinsel bir disiplin” olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca “Ok Meydanları”na da kutsiyet atfedilmiş ve bu meydanlar, “cennetten bir parça” şeklinde betimlenmiştir. Dolayısıyla Türkler, ok meydanlarına, alkollü ve abdestsiz girmemeye ve ok atarken, kalpten besmeleyle birlikte “Ya Allah/Hak” demeye özen göstermiştir. Netice olarak günümüzde sportif bir faaliyet olan okçuluk, Türklerde, İslâm öncesinde de, İslam sonrasında da bir sanat, spor ve dinî bir motif olmakla birlikte meziyet, adalet, güç, kuvvet ve yiğitlik sembolü olarak bir *yaşam şekli* olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Geleneği, Ok, Okçuluk, Yaşam Stili

* Bu makale, Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Derneği (UBİKS) tarafından 25-27 Nisan 2018’de düzenlenen 6. Uluslararası Bilim, Kültür ve Spor Kongresi’nde sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

A Life Style in Turkish Tradition after the Pre-Islamic Period: “Archery”

Abstract

Archery which is defined as “*sports made with arrows and bows*”, has an important share in hunting, nutrition and war arts in cultures with nomadic and warlike structures. Therefore, the Turks, who adopted archery as a way of life and portrayed as “*Archer Nations*”, they gave names related to the arrows such as “Bozok” and “Üçok” for themselves. Turks who accepted arrow and bow as symbols of justice and sovereignty, they have even defined such as “Khan for bow, loyalty for Khan for arrow”. It is already stated that the Turks use arrow-bow in every area of life, such as birth, marriage and death, and use the arrow that it means symbol of hero/courage. However, it is also known that the Turks have organized an “arrow-throwing race” as a way of proving their power. Moreover, the pre-Islamic oaths on the arrow-bow, which is an invitation/call tool, it constitutes a clear indication of the religious dimension and importance attributed to the arrow and archery. The archery which has begun to appear in the foreground in the form of virtue/merit after the acceptance of Islam. In this conception, it is visible that the influence of Prophet Muhammad’s hadiths. Hadiths are such as “*Three people go to the heaven thanks to an arrow; the people who makes the arrow, who proffer and who shoot... The one who learns to throw arrows and then leaves (without reason) is not from us*” are only a few of these examples. Even it is rumored that Prophet Muhammad indicated that a father’s an obligation to teach his son archery. Thus, archery created a sense of “sunnah” in the Turks and was regarded as a “spiritual discipline”. In addition, the “Squares of Arrow” have been attributed to the sanctity and these squares have been described in the form of “a piece from heaven”. Therefore, the Turks are not allowed to enter the squares of arrow, alcoholic or ablution and they have shown care to say “*Ya Allah*” with the recite bismillah from the heart when they shooting arrows. As a result, archery, which is a sporting activity today, has become a *symbol of life* as a symbol of merit, justice, power, strength and courage, as well as being an art, sports and religious motif in Turks, before Islam and after Islam.

Keywords: Turkish Tradition, Arrow, Archery, Life Style

Giriş

Tarihi süreçte toplumlar; bir yaşam mücadelesi içerisinde olmuş ve savaşlarda bulunmuşlardır. Bu yaşam mücadelesinde ve savaşlarda, mızrak, kılıç ve ok gibi gelişmemiş aletlerden gelişmiş çeşitli silahlı aletlere kadar birtakım araçlar/malzemeler kullanılmıştır. Sözkonusu araçlar/malzemeler, günümüzde teknolojinin ve hayat koşullarının da değişmesi ve gelişmesiyle sportif faaliyetlerin bir parçası haline gelmiştir. Bu sportif faaliyetlerden biri de “Okçuluk” olmuştur (Kırımoğlu, vd. 2017:324).

Okçuluk, tarihte avcılıktan savaşa hayatta kalma amacıyla bir yaşam stili olarak toplumlarda önemli bir yer tutmuştur. Türkler de okçuluğu bir *yaşam stili/biçimi* olarak benimseyen topluluklar arasında yer almıştır. Bu çerçevede, “İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili:Okçuluk” adlı çalışmamızda okçuluk ile ilgili teferruatlara (ok-yay biçimi, kullanılışı gibi) girilmeden günümüzde sportif bir faaliyet olan okçuluğun, Türkler’de, İslâm öncesindeki ve sonrasındaki yeri, önemi genel hatlarıyla karşılaştırma mahiyetinde ele alınmıştır.

A. Gelenek, Spor ve Okçuluk Kavramlarına Genel Bir Bakış

Türkçe “*gelmek*” fiilinden türeyen gelenek, “*Bir toplumda/toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan her türlü kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar*” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1983:434; Örnek, 1995:126). Yazılı ve sözlü olmak üzere iki bölümden oluşan gelenek, *belirli değer, norm ve eylemlerden oluşan süreç* olarak da tarif edilmektedir (Örnek, 1995:126; Düzgün, 2013:260). Ayrıca *geçmişten günümüze ulaşan, miras kalan manevi şeyler* de gelenek kabul edilmektedir (Örnek, 1995:126; İlhan, 2015:742).

Spor; Latince “*eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, oyalanmak*” anlamlarını ihtiva eden “*desportane*” ve “*isportus*” kelimelerinden meydana gelmektedir. Ancak bu kavramlar, XI. Yüzyılda “*zaman öldürme ve oyalanma*” anlamında İngilizce “*sport*” şeklinde kullanılır olmuştur. Günümüzde de spor, *vakit geçirme ve eğlenme amacıyla birlikte insanın hem beden ve ruh sağlığını geliştirme hem de iradesini güçlendirme amacını taşıyan sosyal bir aktivite* olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2009:418; Selvi ve Altan, 2014:135). Diğer bir ifadeyle spor; *insanın bedeni ve fikri yeteneklerini geliştirme amacıyla performans ve yarışmaya dayalı haz verici biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel etkinlikleri kapsayan çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur* (Güven, 1999:2; Demirhan, 2003: 96; Kaplan ve Akkaya, 2014:117). *Kişinin hem beden hem de ruh sağlığını geliştiren, bireysel veya toplu olarak belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen beden hareketleri* de spor olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2009:418). Türkler, spora büyük bir önem vermiş ve onu bir gelenek, ata yadigarı ve vatanî bir görev olarak algılamışlardır. Atatürk’ün “*Bütün milletçe sporun mahiyeti, kıymeti anlaşılmalı ve ona kalben muhabbet etmek onu vatani vazife telakki etmek lazımdır*” sözü de sporun Türk Milleti nazarındaki önemini açıkça göstermektedir (Türkmen vd., 1999:205).

Okçuluk ise “*ok-yay ile yapılan spor*” veya “*ok yapma ve pazarlama sanatı*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük:893). Bu bağlamda okçulukta, ok ve yay¹ olmak üzere iki

¹ Ok ve yay kullanımının ortaya çıkış biçimi ile ilgili olarak çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birine göre Hz. İbrahim, oğullarının her birine (İsmail ve İshak) ayrı bir ok yapmış ve okları, onlara vererek nasıl kullanılacağını öğretmiştir. Diğer bir rivayet ise şu şekildedir: “*Allah, Cebrail vasıtasıyla ve ekinlerini yiyen kuşları öldürmesi amacıyla Hz. Adem’e ve çocuklarına (Habil-Kabil) ok-yay yollamıştır. Hz. Adem de,*

vasita ön plana çıkmaktadır. Buna göre “tir, sehm, nevak ve pertav” gibi isimlerle de zikredilen ok; yay ile atış yapılan, ahşap, alüminyum ve karbon gibi çeşitli yapılarda olan ince, uzun ve ucu sivri çubuklar; Yay (kavs, keman) ise ok atma amacıyla fiber veya çelikten yapılmış iki ucu arasına kiriş gerilen çubuk olarak tarif edilmektedir (Yücel, 1999:413, 427; Erdoğan, 2008:17, 97).

İslam öncesinden sonrasına Türklerde okçuluk, manevî anlamda “Ata yadigarı” olmakla birlikte avcılıktan, savaş ve askerî amaçlı bir idmandan sportif faaliyete kadar büyük bir önem taşımıştır (İmamoğlu vd., 1999:66). Bu bağlamda Türk okçuluğu; (farklı değerlendirmelerle birlikte) savaş okçuluğu, av okçuluğu ve spor okçuluğu olmak üzere üç bölümde değerlendirilmektedir. İslam öncesinde de sonrasında da bu üç okçuluk türü kullanılmış ancak günümüzde teknoloji, ulaşım ve sanayi gibi birçok alanda meydana gelen gelişmeler neticesinde yaşam standartlarının değişmesine paralel olarak sadece spor okçuluğu faaliyet göstermektedir (Bkz. Erim, 2007:31; Aktepe, 2012:7-9).

B.Türklerde İslâm Öncesi Dönemde Okçuluk

Okçuluk, özellikle göçebe hayat biçimine ve savaşçı bir yapıya sahip kültürlerde önemli bir paya sahip olmuştur. Bu durum, mağara resimlerinde de kendisini göstermiştir. Türkler de, hem yaşamlarını sürdürebilmek ve beslenebilmek için avcılık hem de savaş hazırlığı vasfında okçuluğu bir yaşam stili olarak benimsemişlerdir. Bu çerçevede Türklerde, ata binmek ve ok atmak “tabii bir aktivite” olarak kendisini göstermiştir (Kafesoğlu, 1998:287; Farac, 1999:321; Güven, 1999:101-102; Yücel, 1999:9-11; Aktepe, 2012:3). “...Tipik Hun atlı kültürü tamamıyla meçhuldü. Geleceğin okçu Hun savaşçısı daha çocuk çağında eğitimlere başlıyor, koyun sırtında biniciliği deniyor, önce sincap, gelincik ve kuşlara, sonra tilki ve tavşanlara ok atarak, atıcılığa alışıyor, büyüdüğü zaman mükemmel bir atlı muharip oluyordu...” ifadeleri de bu durumu teyit eder mahiyettedir (Kafesoğlu, 1998:221).

Okçuluğu bir yaşam biçimi olarak benimseyen ve “Okçu (Kemankeş) Millet/Kavim” olarak betimlenen Türklerin hem savaşlardaki hem de yaşam stili olarak okçuluktaki gücü ve başarısı Hz. Muhammed tarafından “Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız” şeklinde teyit edilmiştir (Turan, 1969:I/138,180; Yücel, 1999:1-2; Göksu, 2016:2471). Zaten Uygurların da çok iyi ok kullanan bir kavim olduğu belirtilmektedir.(Turan, 1969:I/68) Çünkü Türkler göçebe olmakla birlikte savaşçı ruha sahip bir millettir. Dolayısıyla Türklerde binicilik ve avcılık ile birlikte okçuluk, erkek ve kız çocuğu şeklinde ayırt edilmeksizin askerî bir idman ve eğitim vasıtası olarak görülmüştür (Güven, 1999:105, 145; Kafesoğlu, 1998:281, 288).

Türkler İslam öncesinde de sonrasında da askeri yapılanma ve silah kullanımında üstün başarılar göstermiş bir millettir. Bu başarıdaki en önemli pay biniciliğe ve okçuluğa aittir (Göksu, 2016:2470). Çünkü Türkler; doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın her alanında güç,

Cebrail'e bunların ne olduğunu sormuş. O da Hz. Adem'e yayı gösterip 'Bu Allah'ın kuvvetidir', oku gösterip 'Bu Allah'ın şiddetidir' diyerek kullanılmasını öğretmiştir...". Başka bir rivayette de Hz. Adem, ektiği tohumları yiyen kargalarla mücadele konusunda çaresiz kalınca Allah'a şikayette bulunur. Bunun üzerine Cebrail, kendisine (6 adet) ok ve yay getirerek bunları kullanmayı öğretir.(Oklardan birinde Allah'ın diğerinde Hz. Muhammed'in adının yazılı olduğundan da bahsedilmektedir.) Ardından da Hz. Adem'e, kargayı bu okla kovmasını söyler. Ayrıca Hz. Adem'den sonra ilk ok yapan kimsenin İsfendiyar isimli bir Türk olduğu da rivayetler arasındadır.(Bkz. Ayanoğlu 1974:16; Yücel 1999:4,14; Bozkurt 2007:333; İmamoğlu v.d. 2013:103)

alplik/yiğitlik² sembolü saydıkları “ok-yay³”ı kullanmışlardır. Onlar, boş zamanlarını güreş ile birlikte ok atma aktiviteleri ile geçirmeye gayret göstermişlerdir. Bununla birlikte Türklerde, gerdek gecesinde, evlenecek olan kimsenin, ok atarak okun düştüğü yere çadırın kurulması, güç ispatlama yolu olarak “oktaşmak” veya “ok atışmak” şeklinde isimlendirilen ok atma yarışlarının düzenlenmesi gibi okçuluk ile ilişkili çeşitli uygulamalar sözkonusu olmuştur (Güven, 1999:103, 105, 114; Yücel, 1999:19-20; Bozkurt, 2007:333; Aktepe, 2012:6). Zaten ok yarışları, destanlarda kahramanların Alplik ve yiğitlik sembolü olarak kazandıkları bir zafer şeklinde kendisini göstermektedir (Bkz. Ergun, 1997:49-50, 55; Bayat, 2016:77). Ayrıca Mete Han’ın, “Ok ve yay gerebilen kavimleri bir aile gibi birleştirdim şimdi onlar Hun oldular” şeklindeki beyanı ve ok atma amacıyla başparmağa takılan ve “zehgir, küştivan, şast, şest” gibi isimlerle de anılan “zihgir”in parmaktan çıkarılmayışı da okçuluğun, Türk yaşamındaki yerini açıkça ortaya koymaktadır (Metin, 2014:132-133, 145).

Türklerde okçuluk, özellikle atlı okçuluk söz konusu olduğunda, dolaylı olarak “at” da konu edilmektedir. Çünkü Türkler at üzerinde doğup büyüyen bir millet olarak okçulukta; atı kullanmış ve onu, Türkün kanadı şeklinde sembolize etmişlerdir (Yıldırım, 2016:358; Dever ve İslam, 2015:48). Türkler için “Ata yapışık bir Millete rastladık, bir türlü yenemiyoruz” ve “Türkler ok atmaya başladığında gökyüzünde güneş kaybolur!” şeklindeki ifadeler de Türklerin at ile iç içe olmasının, binicilikteki üstün meziyetlerinin ve at üzerinde iyi ok atmalarının açık bir göstergesini ifade etmektedir (Gazoz ve Şimşek, 2017:16; İmamoğlu vd., 1999:66).

Türklerde İslam öncesi dönemde ok tabiri ile “kabile, boy, aşiret” anlamı da kastedilmiştir. “Oğuz” kavramı buna bir örnektir. Oğuz kelimesinin kökenin kabile, klan, aşiret, nehir ve genç boğa gibi çeşitli anlamlara geldiği ve bununla birlikte bu kavramın, “Ok(k)+uz” oklu/okçu anlamında kullanıldığı dile getirilmektedir (Kafesoğlu, 1998:150). Hatta “ok+z” ifadesi ile “oklar” tabirinin kastedildiği dolayısıyla Oğuzlar kavramı ile “Oklar” tabirinin belirtmek istendiği ifade edilmektedir.(Güven, 1999:95) Ayrıca bir siyasi birliğe dâhil boya da “ok” denildiği ve böylece Üç Ok, On Ok gibi tabirler ile boyların vurgulanmak istendiği belirtilmektedir (Kafesoğlu, 1998:230).

Ziya Gökalp ise “ok” kelimesinin farklı yorumlanabildiğini söyleyerek bu kavrama, “akıl, fetanet, zeka, boy/aşiret, alim” gibi anlamlar yüklemektedir. O ayrıca Türklerde oka, akıl anlamının yüklenmesinin sebebi olarak savaşta çeteleli okların kullanılmasını göstermektedir (Bkz. Gökalp, 1977:35-37). Roux da “ok”u, “okumak, öğrenmek” eylemleri ile ilişkilendirmekte ve bunu, okun kertikli, boyalı, ucuna tüy takılmış, badem goncaları, boynuz, ardıç veya altın ile süslenmesi hatta okun üzerine kazanmış kahramanların ismini taşıması böylece okun teşhis edilebilmesi veya okunabilmesi sebebine dayandırmaktadır.(Roux, 1994:70) Roux ayrıca okun insanın belirgin bir işareti olduğunu ifade ederek “kan kardeşliği”nin sağlanmasındaki vasıta olduğunu da dile getirmektedir (Roux, 1994:70).

² Fuad Köprülü, ilk Osmanlı menbalarının, Osman Gâzi mahiyetindeki kumandanlarının birçoğunun ismine “Alp” lâkabını verdiklerini belirterek Alp-eren olmak için gerekli dokuz şartı şu şekilde sıralamaktadır: “Kuvvetli yürek yâni şecaat, bâzû kuvveti, gayret, iyi bir at, hususî bir libas, yay, iyi bir kılıç, süngü, uygun arkadaş”(Köprülü 1991:88) Dede Korkut hikâyelerinde de bir Türkün, Alp sayılabilmesi için uçan kuşları okla düşürme yeteneğine sahip olması gerektiği belirtilmektedir.(Karahan 1980:22)

³ Ok-yay, insan vücudu ile de özdeşleştirilmiştir. Buna göre yayın, insan gibi dört ana parçadan oluştuğu ve ağaç parçasının, iskelet; boynuzun, et; sinirin, damar ve tutkalın, kan şeklinde özdeşleştirildiği ifade edilmektedir. Hatta yayın, insan gibi sırtı ve karnı olduğuna da dikkat çekilmektedir. Benzer şekilde okun da insan vücuduna benzediğine atı yapılmaktadır.(Bkz. Yücel 1999:4; Aksoy 2016:2501-2522)

Ok-yay kullanmada üstün bir beceriye sahip olan Türkler, çocuklarına isim verirken ve boyları oluştururken “ok” anlayışı çerçevesinde hareket etmiştir. Buna göre Gün, Ay ve Yıldız, “Bozok” ve Gök, Dağ ve Deniz ise “Üçok” gibi şeklinde adlandırılmıştır (Turan, 1969: I/44; Güven, 1999:95). Altından bir yayı ve okları olan Oğuz Kağan’ın üç oğluna “Yay, atan insanın elinde durur o yüzden siz merkezde yani Orta Asya’da duracaksınız devleti devam ettireceksiniz.” diyerek üç yay ve diğer üç oğluna “Ok gibi olacaksınız, menzil alacaksınız, dünyaya dağılacaksınız.” diyerek⁴ üç ok verdiğiinden bahsedilmekte ve yay verilen Boz Okların doğuyu, merkezi; ok verilen Üç Okların ise batıyı, akıncıları temsil ettiği rivayet edilmektedir (Koca, 2017:45). Böylece Türklerde genel anlamda ok ve yay ile devlet düzeni arasında bir hiyerarşik ilişki de oluşturulmuştur. Buna göre yay, atıcı konumunda merkezin; ok ise atılan konumunda uç beyliklerin ve akıncıların simgesi olmuştur (Koca, 2017:45-46).

Ok, Türklerin yazı anlayışında da kendisini göstermektedir. Orhun Yazıtları’nda “k, y” harflerinin, ok ve yay ile gösterildiğinin dile getirilmesi de bunun bir göstergesidir (Bkz. Turan, 1969:I/45; Güven, 1999:95-96; Baykara, 2001:24; Gazoz ve Şimşek, 2017:16-17). Oğuzların Kayı Boyu’na ait simgede de “ok-yay” vardır (Ateş 2016:2526). Ayrıca Göktürk harflerinden “(o) k” okunan harf “ok” ve “(ya) y” okunan harf “yay” şeklinde betimlenmiştir (Bilgili, 2017:41).

Türklerde, okçuluğun bir haberleşme aracı olarak kullanıldığından da bahsedilmektedir. “Çavuş oku” adı verilen sesli okların⁵ çıkardığı ses biçimine göre haberleşmenin gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Güven, 1999:96; Göksu, 2016:2475). Merhum Turan bu konuda şu bilgileri aktarmaktadır: “Yazının kullanılmasından önce Türk kağan ve beylerin tabileri ile muhaberelelerinde bazı işaretlere sahip olduğu anlaşılıyor. X. asır Arap âlimi İbn’ül Nedim, Bağdat’ta bir Türk komutanından alarak verdiği kayda göre, büyük Türk hükümdarı tabilerine bir emir yazmak istediği zaman vezirini çağırır; oku yarmasını emreder. O da üzerinde birtakım işaretler yapar. Türk ileri gelenleri (beyleri) bunların manasını bilir ve hükümdarın maksadını anlar. Az işaret (nakış) ile çok şey ifade edilir. Dostluk ve sulh zamanlarında olduğu gibi harp esnasında da aynı şeyi yaparlar ve bu yazılı oku muhafaza ederler... İşaretli ok gönderme suretiyle emirlerin tebliği, Türkler arasında yazının kullanılmasından sonra ve İslâm devrinde bile devam etmiştir...” (Turan, 1969:I/44).

Ok-yay, Türkler tarafından İslâm öncesinde üzerine yeminlerin edildiği ve bir davet/ çağrı aracı olarak kullanıldığı bir vasıta olmuştur. Bu durum, Türklerin ok ve okçuluğa yüklediği kutsiyetin açık bir göstergesini oluşturmaktadır (Turan, 1969:I/77; Güven, 1999:96-97; İmamoğlu vd., 1999:68). Türkler ok ile yayı, hukuk (adalet) ve hâkimiyet sembolü olarak da kullanmışlardır. Hatta “yayı hakanlık, oku da hakana bağlılık” şeklinde anlamlandırmışlardır. Bu anlayış çerçevesinde Göktürklerin; oku, tabi olma ve esaret; yayı ise üstünlük alameti olarak kullandıkları belirtilmektedir. Oğuz Kağan’ın, “Oğullarım yay sizin olsun, yay gibi okları göğe atın” diyerek hâkimiyeti temsil eden yayı birincilere (Gün, Ay, Yıldız) ve “Ey küçük oğullarım oklar sizin olsun, yay oku attı siz de ok gibi olun” şeklinde tâbiyeti temsil

⁴ Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime adlı eserinde, bu bölüşümü şöyle zikretmektedir: “Siz üç büyüğünüz altın yayı bulup getirdiniz ve onu bozup üleştirdiniz. Sizin adınız Bozok (Bozuk) olsun. Sizlerden olan oğullara da ta kıyamete kadar Bozok desinler. Üç ok getiren üç küçük oğula ve onlardan olanlara bugünden ta dünya son buluncaya kadar Üçok desinler. Yay ve oku, ki bulup getirdiniz, o iş insandan olmadı ve Tanrı’dan oldu...”(Bahadır Han by.?:41-42).

⁵ “Ishk çalan” veya “vızıldayan” şeklinde de tabir edilen bu tarz okların, Türklerle özdeşleştiği ve ilk olarak Hunlar tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Hatta bu okların mucidinin de Mete olduğu rivayet edilmektedir.(Göksu 2016:2475)

eden oku İkincilere (Gök, Dağ, Deniz) vermesi, Üçokların, Bozoklara tabi olduğu anlamında yorumlanmıştır (Turan, 1969:I/XIX,44,77-79; Güven, 1999:97; Yücel, 1999: 13; İmamoğlu vd., 1999:68; Aktepe, 2012:5).

Türk hükümdarlar ve padişahlar, hem İslam öncesinde hem de İslam sonrasında kendilerine tabi olmanın ve hükümdarlık göstergesinin bir simgesi olarak ok ile yay göndermişlerdir⁶. Hatta belli anlamlara sahip değişik okların yollanması vasıtasıyla komutanların bir araya geldiği de bilinmektedir (Bkz. Turan, 1969:I/96-98,103; Yücel, 1999:4). Bu bağlamda Türklerde hakanlar ve sultanlar, ellerinde “ok-yay” tutar veya oturur biçimde betimlenmiştir. Bu betimlenme, ok-yaya yüklenen hakimiyet ve hükümdarlık anlayışı ile yakından ilişkilidir (Yücel, 1999:4,14). Tuğrul Bey’in de yüksek bir tahtta oturduğu ve önünde de bir yay ile iki okun olduğu rivayet edilmektedir (Farac, 1999:299). Hatta Türklerde herkesin kendisine has bir oku ve yayı olduğu ölüm sonrasında da bu ok yayların kendisi ile birlikte gömüldüğü belirtilmektedir (Turan 1969:II/175). Mezar taşlarındaki ok-yay motiflerinin, ölüm biçimlerini veya ölen kişinin önemine vurgu amacıyla yapılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır (Berkli, 2007:75). Ayrıca yayın, padişah ve okun da elçi şeklinde algılandığına dair rivayetler de vardır (Bkz. Bahadır Han, by?:42).

Ok; kadercilik anlayışı çerçevesinde bir kehanet sembolü olarak da dikkat çekmektedir. Bu husus, Altay Türklerinin Destanı Alıp Manaş’da şu şekilde zikredilmektedir: “...*Alp Manaş Bahadır güzel sadağını açtı, dokuz köşeli bakır okunu ihtiyara verip şöyle dedi: ‘Benim ölü ölmediğimi bu oktan anlayabilirsin. Ölürsen veya kıynanırsam (yaralanırsam) bakır okum paslanır. Yenersen, sağ olursam. O güneş gibi parlar...’*” (Ergun, 1997:103). Bir başka rivayette de “...*O gündün sonra Şahimerdan’ın işaretini ve duasını alan Hakimbek’e bir şey tesir etmez...ok batmaz biri olur...*” denilmektedir (Ergun, 1997:50). Ayrıca kağan/ hükümdar, en usta okçu kabul edilmekte ve dört yöne ok atarak kötü ruhları kovan bir kam olarak da görev yapmaktadır (Esin, 2001:122). Moğolların Azrail’i korkutma amacıyla gökyüzüne⁷ ok atarak hastalıkların iyileşeceğine ve şamanların gökyüzüne ok ve yay aracılığıyla gittiklerine inanılması da bu husustaki benzer örneklerdendir (Yönel ve Türkmen, 2017:525-526). “*Kötü niyet besleyenin oku, dönüp kendisini vurur: kötü ok oku atana döner*” şeklinde söz de okun iyilik ve kötülük noktasında bir unsur olarak dikkate alındığının bir göstergesidir (Metin, 2014:139).

C.Türklerde İslâm Sonrası Dönemde Okçuluk

Türklerin tarihte (hem İslâm öncesinde hem de İslam sonrasında) başarılı olmasının sebepleri ve vasıtaları arasında “okçuluk” önemli bir pay teşkil etmiştir (Bkz. Yücel, 1999:15-18). Ancak İslâm’ın kabulünden sonra Türklerde okçuluk, dinî anlamda yeni bir boyut kazanmaya ve “meziyet/erdem” şeklinde tasavvur edilmeye başlamıştır. Bu tasavvurda; Hz. Muhammed’in ümmetine bıraktığı kutsal bir emanet anlayışının ve hadislerinin etkisi büyük olmuştur (Güven, 1999: 98; Yücel, 1999:4). “*Çocuklarınıza Kuran okumayı ve ok atmayı öğretin; Bir ok sayesinde üç kişi cennete girer: oku yapan, sunan ve atan; Ok atmaya öğrenen sonra da (sebepsiz yere) terk eden kişi bizden değildir; sıkıntısı olan ok ve yay edinsin, sıkıntısı zail olur*” şeklindeki hadisler, bu örneklerden sadece birkaç tanesidir. Hatta Hz.

⁶ Türklerde ok göndermenin, kişinin gönderenden emin olması anlamında dostluğu ifade eden bir anlamı da vardır.(Koca 2017:46)

⁷ Türkler; yayı, gök ile de ilişkilendirmiş ve yayın, göğün, gök kubbenin bir sembolü olduğuna inanmışlardır. Benzer şekilde Kırgızlar, yayın güneş ışığı tarafından tutulduğunu düşünmüşlerdir.(Berkli 2007:75)

Muhammed'in, okçuluğu, bir babanın evladına öğretme yükümlüğünde ve Kuran öğretme ile eşdeğerde hatta nafile ibadetten de daha hayırlı olduğunu belirttiği rivayet edilmektedir. Böylece okçuluk, "...Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının..." (Haşr Suresi 7) Ayeti çerçevesinde Türklerde bir "sünnet", hatta "farz-ı kifaye" algısı oluşturmuş ve "ruhsal/tinsel bir disiplin" olarak değerlendirilmiştir (Ayanoglu, 1974:17-19; Güven, 1999:106-107; Yücel, 1999:14, 29; Ahmetoğlu, 2011:435).

İslam'dan sonra Türklerde, ok-yay, dinî çerçevede yorumlanmaya ve dinî temellere oturtulmaya gayret gösterilmiştir. Bu gayret çerçevesinde Türklerde ok-yay, Allah'ın bizzat gönderdiği cennetten gelen kutsal bir emanet, eşya biçiminde algılanmıştır (Yücel, 1999:14). Hatta Enfal Suresi'nin 17. Ayetindeki "...attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı..." atma fiilini, "ok atma" şeklinde yorumlayanlar da vardır. Aynı Surenin 60. Ayeti'ndeki "kuvvet" lafzının da Hz. Muhammed tarafından "Kuvvetten murad ok atmaktır"⁸ denilerek kuvvet kelimesinin "ok atma" (remy) şeklinde değerlendirildiğine de dikkat çekilmektedir (Yücel, 1999:28; Bozkurt, 2007:333; Gürgendereli, 2015:1317).

Hz. Muhammed, ok-yay için "Hiçbir silah, hayırda onu geçmemiştir" ve "Hiçbiriniz oklarıyla egzersiz yapmaktan bıkip usanmasın" diyerek okçuluğu doğumdan ölüme kadar öğrenilip, bırakılmaması gereken bir aktivite/faaliyet olarak değerlendirmiştir. Zaten Türklerde okçuluk, hem İslam öncesinde hem de İslam sonrasında bir yaşam stili olarak hayatın bir parçası olmuştur. Hatta Peygamberimizin, okçuluğu en makbul bir oyun olarak telakki ettiği ve kendi yanında ok atan Sa'd Bin Ebu Vakkas'ın okçuluktaki başarısını görünce "babam sana feda olsun" diyerek okçuluğu teşvik ettiğine de dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla Vakkas, okçuluktaki başarısından dolayı kemankeşlerin piri kabul edilmektedir. Bununla birlikte bir okçu olan Hz. İsmail'in oku icat ettiğine olan inanış nedeniyle onun okçuların piri; Hz. İbrahim'in de yaycılarının piri olduğu ifade edilmektedir (Yücel, 1999:29, 56, 241; İmamoğlu vd., 1999:67; Güven, 2003:6; Nevevi, 2014:523).

Söz konusu Ayet ve hadisler çerçevesinde okçuluğun bir spor olarak insanları, hem kötü alışkanlıklardan uzak tutarak geliştirme hem de ahlaken ve bedenen yetiştirme amacını taşıdığı görülmektedir. Zaten "Okçuluk Tekkeleri"nin kurulmasının temel kaynağını da bu anlayış ve düşünce oluşturmaktadır. Çünkü İslam; içki, kumar ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkları yasaklamakla birlikte bu alışkanlıklara karşı bir alternatif olarak okçuluk başta olmak üzere spor faaliyetlerini ortaya koymuştur. Günümüzde İngilizce "fair play" (adil, dürüst oyun) deyimi de aynı mantığın bir yansımasıdır (Bozkurt, 2009:418). Atatürk'ün "Ben sporunun zeki, çevik ve ahlaklısını severim" sözü de bu hususu teyit eden bir örnektir.

Türkler söz konusu düşünceler çerçevesinde özellikle Osmanlı döneminde, okçuluk için "Ok Meydanları" ile "Ok Meydanı Dergâhları/Tekkeleri"⁹ kurmuş ve onu bir kurum haline getirmişlerdir. Hatta "cennetten bir parça" olarak değerlendirilen ok meydanlarına kutsiyet atfedilmiştir. Ok meydanlarından sorumlu kişiler için de "Şeyh" tabirinin kullanılması da bu kutsiyetin farklı bir yansımasını oluşturmaktadır. Kutsiyetinden dolayı Türkler, ok meydanlarına, alkollü ve abdestsiz girmemeye ve ok atarken, kalpten besmeyle birlikte "Ya

⁸ "Düşmanlarınız için elinizden geldiği kadar kuvvet hazırlayınız. Dikkat ediniz, kuvvetten amaç atmaktır. Yine dikkat ediniz, kuvvet atmaktır. Yine dikkatli olunuz ki kuvvet atmaktır"(Nevevi 2014:523)

⁹ Ok Tekkeleri'nin, atış günlerinden (pazartesi ve Perşembe) sofra adabına kadar herşeyin dahil edildiği özgü kuralları ve adetleri olduğu bu adet ve kuralların, Tezkire-i Rumat'ta yazıldığı dile getirilmektedir. Meydanda bulunan kemankeşler de bu kurallara ve adetlere uyma yükümlülüğüne sahip olmuştur.(Gültekin 2000:27) Hatta bu yükümlülükleri yerine getirmeyenler yadrganmış ve bu kişilerin başına felaket geleceğine inanılmıştır.(İmamoğlu v.d.1999:67)

Allah/Hak” demeye özen göstermişlerdir (Güven, 1999:97,105,107,128; Yücel, 1999:29-30,35; Türkmen vd., 1999:213). Buna sebep olarak ok meydanlarında, savaşa katılacak kişilerin yetiştirilmesi gösterilmektedir. Dolayısıyla kemankeşlerin de meydana çıkmadan önce ilk olarak abdest aldıkları, namaz kıldıkları ve daha sonra tekkelerdeki dolaplarından ok ve yayı alarak alana çıktıkları belirtilmektedir (Gültekin, 2000:26).

Ok meydanlarına atfedilen kutsiyet; meydanlarda yapılan yarışmalara da yansımıştır. Buna göre ok meydanına çıkan okçu, hazır bulunanların önünde hafifçe eğilip selam verdikten sonra onlara hitaben “şevkımıza!” der ve izleyiciler de “kuvvet ola!” şeklinde cevap verirler. Ardından okçu, oku çekerken kalbinden Allah’ı yadederek “Ya Allah/Hak” diyerek bütün gücüyle yayını gerer ve okunu fırlatır (Güven, 1999:109). Ok yere düştüğünde de seyirciler de hep bir ağızdan “Ya Allah/Hak” şeklinde bağırırlar (Gültekin, 2000:27). Ayrıca Kabza Alma Töreni¹⁰ ve Okçulukta rekor kırılmış (menzil dikilmiş) okun yerden çıkartılması¹¹, dinî unsurların kendisini gösterdiği aktivitelerdendir. Bununla birlikte ok atışlarında da dinî anlayış

¹⁰ Bu törende; “Atıcı olmak isteyen kişi bulunduğu şehirde Atıcılar Tekkesi var ise, tekkeye giderek dileğini meydan ihtiyarlarına bildirip, kendisine bir üstad verilmesini ister. Meydan ihtiyarları o kişinin kötü bir şöhreti olup olmadığını araştırıp, ahlâken atıcılığa lâyık görürlerse, menzil alıp sicile yazılmış usta atıcılardan birini ona üstad olarak verir. Eğer o şehirde yalnız ok meydanı varsa, meydana bakmakla görevlendirilmiş ihtiyarlara bu dileğini bildirir veya üstad bir kemankeşle kendisi anlaşarak ona şakirt (çırak) olur. Bu şekilde bir üstad kemankeşe şakirt olan kişiye, üstadı şu şekilde kabza verir: Şakirt üstadının önünde diz çökerek durur. Üstadı sol eliyle bir yayı kabzası altından tutarak ‘Bismillâh ve âli berekâtü Resûlillâh. Kabza Cebrâil Aleyhi’s-selâm hu süphane ve Taliâlinin emr-i şerifleriyle cennetten çıkıp iptida oku Peygamber Aleyhi’s-selâm’a getirdi. Sonra Hazret-i Sultan Enbiya-ı Sallâllahu ve sellem’in izni, şerifiyle Sa’d bin Ebû Vakkas (r.a.) pirimiz olup kabzayı ashâb-ı güzine verildi. Ondan birbirlerine emanet edilerek üstadım bana verdi. Ben de emaneti sana teslim eyledim. Fi sebilillâh niyet edüp ok at gaza ile ve talib olan kabza aşkına bu minval üzere hayır ve dua ile teslim eyl’e” şeklinde konuşma ile kabzayı sol eliyle şakirdinin sol eline teslim eder ve sağ elindeki bir oku veya gezi şakirdin sağ eline verip usulünce çektirerek kabza almış olunur. O günden sonra bu şakirde ‘Kabza Talibi’ adı verilir... Bu suretle Küçük Kabza alan şakirt, üstadından atıcılığın tekniğini, nasıl idman yapılacağını ve bir atıcıda bulunması gereken ahlaki özellikleri öğrenmeye başlar. Büyük Kabza alıncaya kadar onunla çalışır... Her sabah, teberrüken 66 defa kepâde yayı çekmesi gerekmektedir...”(Güven, 2003:10-11).

¹¹ Buna göre “atılan ok üstatlar kavlince şast ve kabzadan geçmiş (okçulukta sağını ve solunu öğrenmek; bu mesleğin sıkıntılarını çekip usta kemankeş olma) ise; okun yanında toplananların hepsi birden yüksek sesle, Allah’ın azametini ve yüceliğini dile getirmek amacıyla “Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Lâ ilâhe illâllah” diye tekbir getirirler. Fütüvvet geleneğinde çâr-pir (Adem, Nuh, İbrahim, Hz. Muhammed Peygamberler)’e atfedilirken, çâr-tekbir ise (Rıza, Fenâ, Safâ, Vefâ)’ya tekabül eder. Atıcının üstadı veya orada bulunan meydan ihtiyarlarından birisi, Peygamberimiz Hazreti Muhammed’in, sahabelerine ve Sa’d bin Ebu Vakkas hazretlerinin ruhları ile ok meydanlarından yetişip de ölmüş bütün atıcıların ruhları için dua ile salat (Fatıha ve üç İhlâs okunur) ve selâm edilerek hediye edilir. Daha sonra üç defa tekbir alınarak “Allâhu ekber, lâ ilâhe illâllahü vallâhü ekber, Allâhü ekber ve lillâhil hamd” diyerek, oku yapan usta, yoksa atıcı tarafından ok yerinden çıkarılır. Çıkarılan ok atıcısına verilir. Bulunanlar birbirleriyle kucaklaşır (musafaha) yaparlar. Düştüğü yer belli olsun diye oraya bir işaret/nişan konulur veya taş yığılır. Rekorun baş taşın kaç gez ileri düştüğü ölçülüp hep birlikte meydan şeyhinin yanına gidilerek durum anlatılır ve atıcı taşının dikilmesi için izin ister. Tekkede yapılacak izin verme töreni için bir gün beklenir. O gün, menzili bozarak sicile yazılmağa ve Kemankeş unvanını almaya hak kazanan atıcı, masrafı kendisi tarafından yapılarak tekkede öğlenleyin, kabza töreninin şükranesi için bir ziyafet verir/sofra çekilir...Ziyafete bütün atıcıları ve kendisine maddî ve manevî yardımda bulunan devlet büyüklerini davet eder. Meydanda yemek yenilirken Sahib-i menzil olanların eskisi, yenisinden önce olmak suretiyle Şeyhin sağ tarafına ve Talib-i menzil ile Müstehak-ı menzil olan atıcılarda, Şeyhin sol tarafına eskisi yenisinden önce olmak üzere (eskilik derecelerine göre/yollu yolunca) oturur. Atıcılar Kanunnamesinin 9. bölümü Tekke’nin Taâmiyyesi Beyanındadır başlığıyla, tekkede Pazartesi ve Perşembe günleri atıcılara verilen yemekteki sofrayı düzeni anlatılırken bu hiyerarşiye yer verilmiştir. Yemekten sonra da Hamd edilir. Şeyh sofrayı duası yaptırır ve sonra Büyük Kabza Alma töreni yapılır”(Güven, 2003:13-14,19).

esas olmuş ve 900 geze kadar atabilenlerin, ihtiyarların katıldığı “Aşağı Koşu” adı verilen atışlarda beş ok atılmaya gayret gösterilmiştir. Çünkü beş ok; İslam’ın beş şartına, beş büyük peygambere (Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed) ve günde namazın beş vakit olması gibi dini temellere atfedilmiştir (Güven, 2003:13-14). Benzer şekilde “Dokuzyüzcüler (Orta) koşusu”nda da yedişer ok atılmakta ve bunun sebepleri arasında Kâbe’nin yedi kez tavafı, Safâ ile Merve arasında yedi kez gidilip gelinmesi ve İsmail’in şeytana yedi taş atması gibi uygulamalar gösterilmektedir (Güven, 2003:13). Menzil Taşı dikme töreninde de dinî bir yansıma sözkonusudur. Buna göre okun düştüğü yer işaretlenmekte ve Şeyh kemankeşe “Bu menzili sen mi attın?” diye sormaktadır. O da “Allah’ın izniyle ben attım.” demekte ve itirazlar var ise karşılıklı olarak şahitler eşliğinde nihai karar verilmektedir. Karar neticesinde dualar edilmekte, okun düştüğü yerin çevresine bir daire çizilerek kazılmakta, tekbirlerle taş diktirilmekte ve bir Fatiha Suresi okunmaktadır (Güven, 2003:14).

Ok Meydanları ve Okçuluk Tekkeleri, hem okçuluğun kurumsallaşmasında ve gelişiminde hem de dini yansıma noktasında en önemli örneklerden olmuştur. Ancak tarihi süreç içerisinde okçuluk hem önemini hem de dinî yansımalarını kaybetmeye başlamıştır. Böylece İstanbul Fetih Cemiyeti’ne bağlı olarak okçuluğu bir spor ve kültür faaliyeti olarak yeniden canlandırma amacıyla “Tarihî Okçuluk Enstitüsü” kurulmuştur¹². Enstitü çerçevesinde okçuluk, bir vakfa bağlı, örgütlü ve disiplinli bir spor haline getirilmiştir. Günümüzde de bu anlayış yaşatılmaya çalışılmaktadır (Ahmetoğlu, 2011:435).

Okçuluğu kurumsallaştırma faaliyeti ile birlikte okçuluk üzerine eserler de yazılmaya başlanmıştır. Sultan II. Mahmud’un kahvecibaşısı Mustafa Kâni Bey tarafından 1836’da “Telhîs-i Resâilât-ı Rumât” (Okçuluk Kitabı) isimli eser basıma hazırlanmıştır (Yücel, 1999: 6,33; Ahmetoğlu, 2011:435). Ayrıca kemankeşlik, *kavsnâme*¹³ (yay üstüne), *tîrendâzân* (okçular), *remy* (ok atma) adıyla çok sayıda risaleler de yazılmıştır (Bir vd., 2006:54). Hacı Hasan bin Hacı Bahtiyar’ın 1552’de yazdığı “Ok-nâme” adlı eser, okçuluk hakkındaki ilk Türkçe eser oluşmuştur (Bir vd., 2006:55). Bu eser dışında okçuluğu ele alan Gazilere Armağan (*Tuhfetü’l-Guzât*), Haberlerin özü (*Kühü’l Ahbâr*), Okçuların söylemiyle yaycılık kitapçığı (*Risâle-i Kavsiyye der Beyân-ı Tîrendâzân*) ve Ok atma kuralları (*Kavâ'id-i Remy*) gibi çok sayıda eserler de ortaya konulmuştur (Geniş bilgi için bkz. Bir vd., 2006:55-56).

Türkler, İslamı kabul etmeden önce de kabul ettikten sonra da okçuluğu dini ve siyasi anlamda yorumlamış ve oku; hak, hukuk, hakimiyet ile özdeşleştirmişlerdir. Bu bağlamda ok-yay, İslam sonrasında da değerli armağan kabul edilmiş hatta yayı elden düşürmek veya oka basmak affedilemez bir suç olarak telakki edilmiştir. Bu nedenle Türklerde yayın elde düşme/ çıkma korkusunun büyük bir korku olduğuna dikkat çekilmektedir (Yücel, 1999:4-5). Genel olarak Yeniçeri Ocağı’na bağlı okçuların da iyi bir atıcı¹⁴ olmakla birlikte yaşamında aynı oranda ahlâk ve değerler noktasında yakışır bir hayat içerisinde olmaları istenmiş ve böyle bir

¹² İslâm dünyasında da “*Ramî el-nüşşab*” olarak adlandırılan okçuluk, en popüler faaliyetler arasında yer almıştır. Hatta en etkili askerî güç “*okçular*”dan oluşmuştur. Uhud Savaşı da bunun bir göstergesidir. (Yıldırım 2016:358) Ayrıca Abbasiler de okçuluğa verilen önem çerçevesinde dönemin ünlü okçularının isimlerini taşıyan (Ebu Haşim el-Maverdi, Tahir el-Baki ve İshak el-Rakki) üç okçuluk okulu açmışlardır. (Yıldırım 2016:358)

¹³ Kavsnâmeler; ok ve yayın dini nitelikleri, ok ve yayın kullanılma biçimi ve ölçüleri, okçuluk terimleri, ok atışları ve okçular hakkında bilgiler sunmaktadır.(Bozkurt 2007:335; Gürgendereli 2015:1316)

¹⁴ Osmanlı Devleti’nde II. Bayezid, Genç Osman, IV. Murad, IV. Mehmed, Abdülaziz ve nice vezirlerin okçulukta birer usta olduğu belirtilmektedir. Hatta bunlardan II. Bayezid’in okçulukta iyi olmakla birlikte ustalıkta da oldukça iyi olduğundan bahsedilmektedir.(Güven 1999:97-98)

hayatı olmayanların okçuluğu da tasvip edilmemiştir. Hatta yaşça büyük, kıdemli atıcılara ve üstaplara saygı göstermenin, sözlerinden çıkmamanın bir gereklilik olduğu bununla birlikte atışlarda hile yapanlara, yolsuzluk ve serkeşlik edenlere müsamaha gösterilmediği, “*Bizimle oturma!*” denilerek örgütten çıkartıldığı ve toplumdaki dışlandığı da belirtilmektedir (Yücel, 1999:22, 25, 35; Yönel ve Türkmen, 2017:529).

Türklerde ok yarışmalarına İslam öncesinde de sonrasında büyük bir önem verilmiştir. Bu yarışmalara erkeklerle birlikte kadınlar veya kızlar da katılabilmişlerdir. Yarışmalarda birinci olan erkek “başbuğ”, kadın ise “ece” olarak takdim edilmiştir (Yönel ve Türkmen, 2017:526). Hatta Eyalet beyleri ve yüksek rütbeli askerler, okçuluk yarışmalarında kazananlar arasından seçilmiş ve yarışmada hedefi vurabilmek, hem ustalık¹⁵ hem de terbiye, doğruluk ve kut nişanesi sayılmıştır. Bu bağlamda hükümdar da “*en usta okçu*” kabul edilmiştir (Esin, 2001:122). Zaten risalelerde, ünlü okçuların biyografilerinde, hem atıcılık gücü hem de kişiliğinin belirtilerek onlar için “*salih, ehl-i iman, ruhu pak ve tarafeyni ma'mûr*” gibi sıfatların kullanılması da okçuluğun ustalık ile birlikte hayatın nasıl olması gerektiği de örneklendirilmektedir (Yücel, 1999:35). Bu, İslâm öncesinde de sonrasında geçerliliğini korumuş bir anlayış olarak dikkat çekmektedir.

Türkler, İslâmı kabul ettikten sonra “ok-yay”ı, paralarda, mektupların ve fermanların başında ve cami mihraplarında kullanmıştır. Bu kullanımlar, ok-yayın, hem ona verilen önemin ve atfedilen kutsiyetin hem de hakimiyet simgesi olarak kullanılmasının bir göstergesidir (Bkz. Turan, 1969:I/XIX,103; Farac, 1999:298; Köymen, 1976:84). Fâtih Sultan Mehmed’in bir alâmet olarak Ayasofya’nın kubbesine ok attığı, Tuğrul Bey’in Masleme Cami mihrâbına ok ve yay işaretlerini yaptırdığı ve Artuk Bey’in de Kudüs’te Kıyâme Kilisesi kubbesine üç ok fırlattığı şeklindeki rivayetler de okun, Türk hukukunun bir işareti ve göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Turan, 1969:II/58). Bununla birlikte Selçuklu ve Osmanlı tuğralarının temelinde de ok ve yay işaretlerinin olduğu görülmektedir. Hatta Selçuklu sultanlarına ait bir nevi şemsiyelerin (çatr) de ok ve yay şeklinde yapıldığı söylenmektedir (Turan, 1969:I/XIX; Farac, 1999:305).

Türklerde, ok-yay ile öldürülme, İslam öncesinde de (savaşta vurularak öldürülme şeklinde) İslam sonrasında da bir onur ve gurur kaynağı olarak görülmüştür. Özellikle Osmanlı döneminde soylu kimselerin yay kirişiyle boğularak öldürülme cezası öldürülen kişi için de bir onur olarak algılanmıştır (Turan, 1969:I/ XIX, 188; Güven, 1999:96).

İslam öncesinde olduğu gibi İslam sonrasında da hükümdarlık, hâkimiyet ve biat göstergesi olarak ok-yay gönderme geleneği devam etmiştir. Özellikle Osmanlı padişahları güçlü olduklarının bir göstergesi dolayısıyla kendilerine biat etmeleri amacıyla “ok-yay” gönderme geleneğini devam ettirmişlerdir (İmamoglu vd., 1999:66).

Tarihten günümüze yaşam standardına göre şekillenen okçuluk, günümüzde daha çok bir spor olarak yaşatılmaktadır (Yücel, 1999:35). Bu çerçevede tarihteki önemi doğrultusunda okçuluk ile ilgili çeşitli faaliyetler ve aktiviteler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle Cumhuriyet döneminde Atatürk ile başlayan okçuluğu geliştirme ve tanıtmaya faaliyetleri olmuştur. Beyoğlu Halkevi bünyesinde “*Ok Spor Kurumu*” kurulmuş ve yarışmalar tertiplenmiştir. Ardından “*Ok Spor Kurumu Müzesi*” kurularak bu gelenek ölümsüzleştirilmeye çalışılmıştır (Kurt vd., 2016:86). 1920’li yıllarda ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) bünyesinde faaliyet gösteren okçuluk, 1937’de Atatürk’ün emriyle bir kurum haline gelmiştir. 2006 yılına kadar

¹⁵ Okçulukta ustalığın işareti olarak başa çif kanat olan ve ayağa da benekli bir yırtıcı postundan şalvar giyilmektedir.(Esin 2001:141)

dönem dönem farklı aşamalar geçiren okçuluk, *Türkiye Okçuluk Federasyonu*'na bağlı olarak bir sportif faaliyet ekseninde geçmişten bugüne uzanan bir gelenek, “*ata yadigarı*” şeklinde yaşatılmaktadır (Gazoz ve Şimşek, 2017:22).

Tartışma ve Sonuç

İnsanoğlu, tarihin ilk dönemlerinden itibaren yaşam mücadelesinde ve savaşlarda birtakım malzemeler yapmış ve kullanmışlardır. Bu malzemelerden biri de “*ok-yay*” olmuştur. Ok-yay, özellikle göçebe, savaşçı toplumlarda, bir yaşam biçimi olarak önemli bir yer tutmuştur. Hayatta kalma ve savaş malzemesi olarak kullanılan bu malzemeler, tarihî süreç içerisinde eğlence ve spor vasıtalarına dönüşmüştür. Böylece okçuluk, hem avcılık ve savaş hem de sportif bir aktivite olarak kendisini göstermiştir.

Türkler; hem göçebe hem de yerleşik hayatta okçuluğu bir *yaşam stili* olarak benimseyen topluluklardan biri olmuştur. Onlar; doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın her alanında erkeklik, alplik/yiğitlik sembolü olarak “*ok-yay*” kullanmışlardır. Hatta Türklerde, ok-yay, hukuk (adalet) ve hâkimiyet sembolü olmakla birlikte yemin ve davet/çağrı aracı olarak da kullanılmıştır. Ayrıca boy, kabile şeklinde de yorumlanan ok, kehanet ve kötülükleri uzaklaştırma amacı da taşımıştır. İslâm öncesinde ok ve okçuluğa yüklenen anlam, İslâm sonrasında da yaşatılmış, hatta bir dinî bir mahiyet kazandırılarak “*meziyet/erdem*” olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurda; Hz. Muhammed'in hadisleri etkili olmuştur. Böylece Ok Meydanları, Okçuluk Tekkeleri hatta Enstitüler oluşturulmuştur. Bu meydanlar ve tekkeler vasıtasıyla okçuluk, dinî unsurlara sahip bir yapıya kavuşturulmuştur. Ok atarken besmele ile atma, beş veya yedi ok atılması, okçuluğa ait çeşitli törenlerde duaların edilmesi ve surelerin okunması gibi unsurlar bunlardan sadece birkaç tanesidir. Günümüzde ise Türkiye Okçuluk Federasyonu adı altında okçuluk bir sportif faaliyet olarak geçmişten günümüze ata yadigarı, bir gelenek şeklinde devam ettirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu, S. (2011). “Kitabiyat”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21, Bahar, s. 435-437.
- Aksoy, YM. (2016). “Türk Yayını ve Yapımı”, *Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli, s. 2501-2522.
- Aktepe, K. (2012). *Okçuluk*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayanoğlu, İF. (1974). *Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Bahadır H, Ebulgazi. (by.?). *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*, Haz. Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Bayat, AH. (2016). *Tıp Tarihi*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi.
- Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayın: 252.
- Bekli, Y. (2007). “Mezartaşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay Ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 11, S. 31, s. 67-80.

- Bilgili, N. (2017). “Mehmetçiğin Mitolojisi”, Popüler Bilim, Yıl 24, S. 256, Ağustos-Eylül, s. 40-45.
- Bir, A., Kaçar, M., Acar, Ş. (2006). “Türk Menzil Okçuluğu, Yay ve Okları”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, VIII/1, s. 39-67.
- Bozkurt, N. (2007). “Ok”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, C. 33, s. 333-335.
- Bozkurt, N. (2009). “Spor”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, C. 37, s. 418-421.
- Demirhan, G. (2003). “Kültür, Eğitim, Felsefe ve Spor Eğitimi İlişkisi”, Spor Bilimleri Dergisi, 14 (2), s. 92-103.
- Dever, A., İslam, A. (2015). “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kültüründe Spor Algısı”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 4, S. 5, s. 46-61.
- Düzgün, ŞA. (2013). “Gelenek”, İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü, C. 1, Ankara, s. 260-261.
- Erdoğan, C. (2008). Spor Terimleri Sözlüğü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Ergun, M. (1997). Alıp Manaş, Konya, Günay Ofset.
- Erim, D. (2007). Türkiye Selçuklu Devletinde Spor ve Eğlence Hayatı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Esin, E. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Farac, AG. (1999). Abu'l Farac Tarihi, C. 1, Süryanice'den İngilizce'ye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe'ye Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gazoz, M., Şimşek, Y. (2017). Okçuluk Ders Kitabı, Ankara, MEB Yayınları.
- Gökalp, Z. (1977). Makaleler III, Haz. Orhan Durusoy, Ankara, Gündüz Matbaası.
- Göksu, E. (2016). “Okla Yükselen Millet”, Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III, Kocaeli, s. 2469-2481.
- Gültekin, E. (2000). “Osmanlıdan Günümüze Bir Meydan: Okmeydanı”, Ege Mimarlık, S.34, İzmir, s.26-27.
- Gürgendereli, R. (2015). “Bir Okçuluk Risâlesi: Kavsnâme”, Turkish Studies, Volume 10/8, Spring, p. 1313-1324.
- Güven, Ö. (1999). Türklerde Spor Kültürü, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Güven, Ö. (2003). “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 27, s. 1-31.
- İlhan, E. (2015). “Folklorik Bağlamda Anlatı: Gelenek, Dil ve Yorum”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 4/2, s. 738-747.
- İmamoğlu, O., Türkmen, M., Akdenk, M., Çebi, M. (1999). “Osmanlı Devleti'nin Spor Politikasını Etkileyen Unsurlar”, Osmanlı'da Spor Sempozyumu, Konya, s. 61-71.

- İmamoğlu, O., Türkmen, M., Demirhan, B., Çebi, M. (2013). “İslam’ın Doğuşu ve Asrısaaadet Döneminde Sporun Önemi”, https://www.researchgate.net/publication/319482538_ISLAM%27IN_DOGUSU_VE_ASRISAADET_DONEMINDE_SPORUN_ONEMI, s. 102-107.
- Kafesoğlu, İ. (1998). Türk Milli Kültürü, İstanbul, Ötüken Nesriyat.
- Kaplan, Y., Akkaya, C. (2014). “Spor Kültürü ve Türkiye’de Spor”, International Journal of Science Culture and Sport, August, Special Issue 2, s.114-119.
- Karahan, A. (1980). Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kırımoğlu, H., Tekin, A., Genç, A. (2017). “Milli Spor Kavramı Nedir? Ne Değildir?”, Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu, Kahramanmaraş, s. 323-326.
- Koca, SK. (2017). “Geleneksel Türk Okçuluğu”, Tr Kültür Dergisi, Kasım-Aralık, s. 45-47.
- Köprülü, F. (1991). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köymen, MA. (1976). Tuğrul Bey ve Zamanı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Kurt, T., Kılıç, M., Kılıç, MN. (2016). Türk Spor Tarihi (11. Sınıf), Ankara, MEB Yayınları.
- Metin, T. (2014). “Selçuklularda Okçuluğa Genel Bir Bakış”, Tarih Okulu Dergisi, Mart, Yıl 7, Sayı XVII, s. 131-153.
- Nevevi, İ. (2014). Riyasü’s Salihin, Hisar Yayınları.
- Örnek, SV. (1995). Türk Halkbilimi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Roux, JP. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul, İşaret Yayınları.
- Selvi, Ö., Altan, S. (2014). “Popüler Kültür ve Spor İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Erciyes İletişim Dergisi “akademia”, C. 3, S. 3, s. 132-143.
- Turan, O. (1969). Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi, C. I-II, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu.
- Türkçe Sözlük. (1983). C.I-II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, M., Taşmektelgil, Y., Sanioğlu, A., Kabaayı, M. (1999). “Eski ve Yeni Asya Türk Toplumları ile Osmanlılar Döneminde Yapılan Benzer Sporların Tarihi Tasvirleri”, Osmanlı’da Spor Sempozyumu, Konya, s.203-219.
- Yıldırım, T. (2016). “Abbasiler’de Sportif Faaliyetler ve Eğlence Kültürü”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 26, S. 2, s. 351-367.
- Yönel, G., Türkmen, M. (2017). “Türk Kültür Yaşamında Okçuluk”, The Journal of Academic Social Science, Yıl 5, S. 55, Ekim, s. 523-533.
- Yücel, Ü. (1999). Türk Okçuluğu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.